

**Наталия Ивановна Формановская. Речевое общение:
коммуникативно-прагматический подход.
Москва, „Русский язык“, 2002**

В научните изследвания от последното десетилетие в областта на дисциплините с хуманитарен профил може да се разграничат следните фундаментални направления: първо – тясна специализация в определени области (като резултат от откриване на нови аспекти, изискващи по-дълбоко познаване на тези области и осмисляне с адекватни средства), второ – стремеж да се намерят комплексни средства за изучаване на явленията, чиято многостранност се разкрива в процеса на еволюцията на науките. Второто направление се характеризира с това, че има интердисциплинарен характер.

Обсъжданата монография несъмнено е илюстрация на споменатото второ направление.

Сред плеядата изтъкнати руски специалисти от периода на прехода на ХХ към ХХІ век в областта на общото езикознание, психолингвистиката, комуникативната лингвистика, глотодидактиката и лингвокултурологията¹ почетно място заема Н. И. Формановская.

Авторката на рецензираната монография е известна на широк кръг полски (и не само полски) специалисти преди всичко като научен авторитет в областта на речевия етикет и културата на общуване. Несъмнено предимство на почти всички предишни публикации на Н. И. Формановская² е това, че тя интерпретира културата на речевото общуване по нестандартен, нетрадиционен начин. Това се отнася на първо място до продуктивните видове речева дейност при усвояването на чуждия език и – което трябва особено да се подчертае – не само в теоретичен аспект. Голямата практическа ценност на тези публикации се състои в многочислените екземплификации, отнасящи се за приложната глотодидактика (и не само за тази дисциплина).

¹ Напр. Ю. Н. Караулов. *Русский язык и языковая личность*. М., 1987; В. Г. Костомаров. *Языковой вкус эпохи (из наблюдений над речевой практикой масс-медиа)*. М., 1996; Ю. Е. Прохоров. *Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев*. М., 1996; В. В. Воробьев. *Лингвокультурология (теория и методы)*. М., 1997; *Фразеология в контексте культуры*. Ответственный редактор В. Н. Телия. М., 1999; Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. *В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция рече-поведенческих тактик*. М., 1999; Е. И. Пассов. *Комуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур*. Липецк, 2000; Д. Б. Гудков. *Теория и практика межкультурной коммуникации*. М., 2003; Ю. Е. Прохоров. *Действительность. Текст. Дискурс. РКИ*. М., 2003, и др.

² Н. И. Формановская. *Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты*. М., 1982; Н. И. Формановская. *Употребление русского этикета*. М., 1982; А. А. Акишина, Н. И. Формановская. *Этикет русского письма*. М., 1982; Н. И. Формановская. *Речевой этикет и культура общения*. М., 1989

Монографията е адресирана към широк кръг нефилолози. С дълбоко убеждение мога да кажа, че тя ще им помогне по-рационално да възприемат и по нов начин да осмислят многоаспектните въпроси на комуникативната лингвистика. На това място си струва да подчертаем, че комуникативната лингвистика е относително нова област в езикознанието и изисква по-нататъшно, по-задълбочено научно осмисляне и изследване, в това число също и по отношение на глотодидактиката – както в теоретически, така и в приложен аспект.

Водещата, основополагащата идея на публикацията на Н. И. Формановская може да бъде изразена със следната формула: комуникативно-прагматичният подход към единиците на речевото общуване в усвояването на чужд език позволява да се разгледат по-точно редица актуални проблеми на лингвистиката. Това се отнася също така и за екстралингвистичните параметри в употребата на даден чужд език, ако имаме предвид речевото общуване на човека като личност. В този контекст трябва да добавим, че всеки човек като личност или индивидуалност разполага с определен набор от комуникативно оцветени лексически единици както със социален и социално-психологически, така и с чисто психологически характер. Това позволява на личността да изпълнява определени обществени роли във вербалната комуникация. Същността на въпроса в този план се отнася до речевия узус, който в значителна степен влияе върху изпълняването на споменатите обществени роли.

Трябва дебело да се подчертае, че акцентираната по-горе от нас основна идея на монографията съответства на съвременния етап от развитието на лингвистиката. Характерна черта на този етап е повишеният интерес към прагмалингвистиката. Това намира своето отражение в промяната на ориентацията при интерпретирането на езиковите явления от традиционния подход към прагматическия. Трябва да се добави, че този втори подход не игнорира първия, който по-нататък има своето определено място в решаването на много изследователски въпроси на езикознанието. При прагматическия подход приоритетно място заема проблемът за речевите актове, в които продуциращият речевото съобщение, осъществявайки своя замишъл, мобилизира както вербални, така и невербални езикови средства с цел оказване на ефективно влияние върху реципиента. Необходимо е да се подчертае, че в основата на речевите и рече-поведенческите тактики се намират работите на Дж. Остин, посветени на речевите актове³. Съгласно с теорията за речевите актове получателят на речевото съобщение трябва да бъде интерпретиран като равноправен субект в речевата комуникация.

Много убедителни са мислите на автора, отнасящи се до многоаспектността на речевата комуникация (за която стана въпрос по-горе), особено до нейния интегриращ характер.

Монографията се състои от 18 глави. Особено ценни в приложен план са тези от тях, които са посветени на диалогичния дискурс (глава XV –

³ J. T. Austin. *How to do things with words*. New York, Oxford Up, 1973.

Диалогът от позициите на комуникативния акт, с. 158–169), на комуникативната ситуация (глава V – *За комуникативната ситуация*, с. 40–48), на смисъла на речевото произведение (глава VIII – *Факторът на адресата. Адресатът като съавтор и интерпретатор на текста*) или на въпросите за несполуките при общуването (глава XVI – *За комуникативните неуспехи*, с. 169–177).

По-горе бяха акцентирани само тези проблеми, които имат непосредствено значение за практиката на обучението / ученето на чужди езици. Нужно е да се подчертае, че в диалогичния дискурс авторката обръща специално внимание на социалните и психологическите условия, които се появяват между участниците в този дискурс. Обсъждането на диалога от гледна точка на комуникативния акт, акцентирането на несполуките, които могат да се появят (и това е естествено) в този акт, и отчитането на взаимоотношенията между вербалните средства са безспорна ценност в тази част на рецензираната монография.

След всяка глава авторката привежда източници – литература по предмета, и контролни въпроси. Именно тези въпроси предизвикват някои съмнения. От една страна – създава се такова впечатление, че това е традицията на класическото учебно пособие (защото има контролни въпроси), но – от друга – те помагат на читателя да обърне внимание на най-съществените проблеми. Ако имаме предвид втория вариант, тогава контролните въпроси са несъмнена ценност на книгата.

В края на почти всички раздели са приведени примери за самостоятелен анализ, които могат да бъдат разглеждани като своеобразна екземплификация на теоретичните изводи, които се съдържат в раздела.

По-горе подчертахме, че публикацията, която обсъждаме, е адресирана до широк кръг нефилолози. Несъмнено тя може творчески да вдъхновява по-нататъшни научни изследвания и да способства за модернизация на глотодидактичния процес. Ако става въпрос за модернизация на този процес, трябва да отбележим факта, че много въпроси, представени от авторката в монографията, са съзвучни с основните положения, формулирани от Съвета на Европа в тази област.

В заключителната част на публикацията (*Вместо заключение*, с. 212) авторката между другото подчертава, че „...предложената на читателя книга е построена като учебно пособие за лингвисти, повишаващи квалификацията си в различните форми на обучение...“ (с. 212). Трябва да отбележим, че – от една страна – това свидетелства за изключителната скромност на авторката в теоретичен (научен) план. Обаче – от друга страна – от гледна точка на автора на тази рецензия книгата без *специална теоретична подготовка* може да изпълни функцията на дидактично пособие само частично (тук отново имаме предвид контролните въпроси след всеки раздел).

Накрая е необходимо още да добавим, че в практиката на преподаване на руски език като роден и чужд, а също на други чужди езици комуникативната лингвистика дава несъмнена опора за по-пълно осмисляне на гло-